

SOCIALDEMOKRATIN OCH FÖRFATTNINGSFRÅGAN

Av fil. kand. ALLAN ERIKSSON

Socialdemokraterna har alltid försökt att skapa en bild av sig som demokratins bannärförare framför andra. Ja, så var det kanske en dag — för länge sedan. Men hur är det i dag? Socialdemokraterna, väl medvetna om maktens sötma, gör vad de kan för att förhåla en författningsreform. De kämpade en gång för en vidgad rösträtt, för avskaffandet av den indirekt valda första kammaren för folkomröstning. Sekreterare Allan Eriksson, högerpartiets kansli, analyserar i denna artikel hur socialdemokraterna på olika sätt försöker att hindra genomförandet av en författningsreform och en fördjupning av demokratin.

I remissdebatten gjorde statsminister Erlander det uppseendeväckande påståendet att »det avgörande, det stora misstaget gjordes när de borgerliga partierna gick tillsammans och uteslöt oss och för-

sökte konstruera en egen lösning i författningsfrågan.» Statsministern rekommenderade lite senare i debatten de borgerliga partierna att räkna med socialdemokratin när det gäller författningsfrågan — det rådet hade han hela tiden givit — och tillade:

»Jag tror att det hade varit klokt om det accepterats av en borgerlighet, som ansåg att man skulle kunna tvinga det socialdemokratiska partiet att acceptera en lösning av författningsfrågan som gick emot partiets ideologiska uppfattning.»

För den som någorlunda ingående följt författningsfrågans utveckling framstår uttalandet som rent häpnadsväckande. Skall det tolkas så att de borgerliga partierna — av någon sorts medfödd gemenhet och av partitaktiska skäl — har försökt ställa socialdemokratin utanför en gemensam lösning av den framtida författningen? Skulle vidare socialdemokratin ha en klart utstakad ideologisk uppfattning i författningsfrågan? Det vore i så fall av intresse att få ett klarläggande om vari denna ideologi består idag. I

själva verket har såväl den socialdemokratiska handläggningen av författningsfrågan som de ståndpunkter som glimtvis kommit till uttryck ifråga om de grundläggande principerna givit belägg för en helt annan historieskrivning och bedömning av den socialdemokratiska positionen.

Socialdemokraterna har alltid sökt skapa en bild av sig själva som demokratins banérförare. De var ju de som drev fram samlingsfriheten och som i hård kamp mot dåtidens maktinnehavare genomförde demokratin och gav oss den allmänna rösträtten. De bekämpade den indirekt valda första kammaren och strävade efter folkets direkta medbestämmanderätt bl. a. genom kravet på folkomröstning.

Men dagens ideal?

Den bild som frammanas är visserligen starkt överdriven och ensidigt skildrad, men låt gå för den så länge. Ingen kan fråntaga socialdemokratin äran av att ha gått i spetsen för demokratins ideal och att ha varit en pådrivande kraft vid den allmänna rösträttens genomförande. Men var finns de gamla idealen idag — drygt 40 år senare? Om socialdemokratin bekände sig till samma ideal och hade samma principiella inställning nu som under pionjärtiden borde den känna tillfredsställelse över den uppslutning kring dessa principer

som skett även utanför socialdemokratiska led.

Redan vid tiden för författningsutredningens tillsättande 1954 torde det ha rått en stor samstämmighet i uppfattningen om att tiden nu var mogen för ett nytt steg i riktning mot en fördjupad demokrati. Den indirekt valda och successivt förnyade första kammaren, som tillkommit — och stannat kvar — som en konservativ garanti ansågs ha spelat ut sin roll. Författningens praktiska tillämpning hade i och med rösträttens och parlamentarismens genombrott kommit att alltmer gå vid sidan av den skrivna författningen. Därtill kom en önskan om en anpassning av författningen till det moderna samhällets krav.

Denna insikt om behovet av en författningsreform torde under utredningsarbetets fortskridande i alla partier ha vunnit en allt större utbredning. Vid tiden för slutbetänkandets framläggande hade också de borgerliga partierna — vart och ett för sig och inte som ett resultat av någon gemensamt planerad kupp — kommit fram till kravet på en författning som inte bara tog hänsyn till den faktiska utvecklingen. Den skulle även innebära en utsträckt och fördjupad folkstyrelse, genom ett enkammersystem med direkta val. Men nu var den socialdemokratiska regeringen inte med längre. Det kommunala sambandet — ett författningspolitiskt nytt påfund — lanserades istället.

Vad hade inträffat sedan utredningens tillsättande och fram till den tidpunkt när betänkandet var färdigt?

Det är väl ändå ett inte alltför djärvt förmodande att den regering som tillsatte författningsutredningen också verkligen hade syftat till en ny författning. Direktiven antyder att regeringen då inte var främmande för ett enkammar-system med direkta val.

Den intensiva kontakten med folkopinionen

Några citat ur utredningsdirektiven belyser vilka frågeställningar som den socialdemokratiska regeringen då ansåg vara centrala:

»En ytterligare ökning av samhällets ekonomiska inflytande kan i viktiga hänseenden öka människornas trygghet och självständighet men skapar även vissa nya problem för demokratin. Det demokratiska systemet måste äga arbetsduglighet för att kunna lösa de nya problem som samhällsordningen för med sig. Samtidigt utgör en aktiv folklig kontroll över regeringsmakten en förutsättning för att demokratins jämlikhets- och rättfärdighetsideal skall kunna förverkligas. Detta innebär inte endast att det måste finnas organisatoriska former, som ger människorna möjlighet att göra sitt inflytande gällande. Det fordras också att de beslutande organen står i en så intensiv och allsidig kontakt med folk-

opinionen att medborgarna känner sig delaktiga i de beslut som fattas. Försummas denna sida av samhällsomdaningen, blir följden att människorna känner sig maktlösa inför den samhällsorganisation som de själva skall styra.»

Genomgående understrykes i direktiven behovet av ett medborgarnas aktiva engagemang i samhällsarbetet. Det sägs att »de demokratiska institutionerna måste... ges former, som underlättar och stimulerar den enskilde medborgarens aktiva medverkan i samhällsarbetet.» Man skall beakta hur individen skall kunna ges »största möjliga inflytande inom en samhällsorganisation, som fyller kravet att effektivt kunna förverkliga de målsättningar som folkflertalet uppställt.» Det hävdas att »frågan om utformningen av valsystemet måste ses som ett led i strävandena att vidmakthålla och förbättra kontakten mellan den enskilde och samhällsorganen. Det demokratiska samhällsskicket fordrar för sin livskraft att medborgarna hyser ett aktivt intresse för samhällets angelägenheter. En vidgad användning av folkomröstningsinstitutet kan härvidlag få betydelse».

Intressant är också att notera följande mening:

»Skulle utredningen föreslå övergång till enkammar-system är det naturligt att tänka sig en folkrepresentation framsprungen ur allmänna direkta val som förrättas samtidigt över hela landet.» Paran-

tetiskt skall till sist noteras att direktiven inte gav någon antydning om något »kommunalt samband», som vägledande princip för den nya författningsreformen.

Sympatier för enkammersystem

Även om direktiven är »resonerande» ligger slutsatsen nära till hands att den förhärskande meningen inom regeringskretsen vid författningsutredningens tillsättande var en direktvald enkammare, eventuellt kompletterad med folkomröstning. Detta skulle också vara en följdriktig socialdemokratisk ståndpunkt, om man betänker den traditionella inriktning som funnits *mot* första kammaren och *för* den direkta demokrati som ligger i folkomröstningen.

Den positiva inställning som framgår av direktiven såväl beträffande behovet av en reform som ifråga om dess innehåll har sedan förändrats. Författningsfrågan har för socialdemokratin blivit en så ytterst komplicerad fråga, som måste utredas, vändas på och bedömas i det oändliga. I mer än 10 år har frågan hittills utretts och regeringen finner det alltjämt tekniskt omöjligt att klara av ens en partiell reform före 1970 års val. Det förfarings sättet står, som ofta påpekats, i hjärt kontrast mot handläggningen av partistödet som inte ansågs kräva någon utredning alls.

Det är nu ingen som begär att

en ny författning skall kunna snickras ihop på samma korta tid som skedde med den alltjämt gällande regeringsformen. Men nog torde det finnas vissa mellanlägen mellan tre veckor och 15 år. Det mest välvilliga omdöme som kan ges om socialdemokratins handläggning av författningsfrågan är att förhållningen tyder på en försiktig gammalmansrädsla som inte alls slår i samklang med parollen »mot nya djärva mål».

De socialdemokratiska inläggen på författningsområdet av principiell natur är inte många. Och de få som gjorts är inte uppmuntrande. I den senast utkomna »Suverän på valdagen» och i länsdemokratiutredningens betänkande »Författningen och det kommunala sambandet» — vilket måste betraktas som ett renodlat socialdemokratiskt aktstycke — framträder en radikalt förändrad attityd till folkstyrelsen i förhållande till tidigare socialdemokratisk inställning.

Många av de företeelser som socialdemokratin tidigare bekämpat, därför att de ansetts vara kvarlevor från tiden före det demokratiska genombrottet betraktas idag med andra ögon. Första kammaren som sådan, det indirekta valet och den successiva förnyelsen röner inte bara förståelse. De gamla konservativa garantierna har blivit värdefulla element som man inte utan vidare kan göra sig av med utan måste bevara åt framtiden.

Det praktiska framför det principiella

Redan sättet att närma sig dessa problem, genom att behandla dem som praktiska avvägningsfrågor och inte som principiella spørsmål — är belysande. En eller två kamrar — det är enligt länsdemokratiutredningen en rent praktisk avvägningsfråga. Till och med frågan om indirekt eller direkt val bedöms på samma sätt. Eftersom väljarna med mycket få undantag röstar på parti och inte på person har det för väljaren ingen betydelse vilkendera metoden som används, anser utredningen, eftersom röstningen i båda fallen transponeras till riksmandat för de politiska partierna.

Även den successiva förnyelsen och opinionsförskjutningen ges med användningen av uppenbart orimliga definitioner så försonande drag att man känner sig förflyttad till 1800-talets författningspolitiska debatt. Folksuveräniteten får således träda tillbaka för andra värden, sådana som kontinuitet och stabilitet. Pendeln har slagit tillbaka.

Ett par citat ur länsdemokratiutredningens betänkande kan anses representativa för denna inställning: »Sammanfattningsvis vill länsdemokratiutredningen framhålla att det ingalunda är självklart

att det i och för sig naturliga önskemålet att väljaropinionen vid varje tillfälle skall slå igenom med 100 %, förtjänar företräde framför andra demokratiskt viktiga synpunkter.»

Ur principiell demokratisk synpunkt kan följande intressanta formulering noteras: »Den enda möjligheten (med gemensam valdag) att skapa några garantier för kontinuitet och inte alltför täta regeringsskiften ligger i en relativt lång mandatperiod. Den olägenheten skulle då emellertid inte kunna undvikas, att en tillfällig opinionsstämning vid valtillfället för lång tid kom att avspeglas vid riksdagen eller att en bestämd opinionsvägning kort efter ett val inte på lång tid skulle få någon inverkan på riksdagens sammansättning.»

Inte minst mot den bakgrunden kräver statsministerns tal om en författning som »gick emot partiets ideologiska uppfattning» en förklaring. Vilken ideologi avser statsministern? Är det den som framträder i exempelvis länsdemokratiutredningens betänkande eller avses den uppfattning som företräddes av den generation socialdemokrater »för vilken makten inte var ett självändamål»?